

Itzulpena eta hizkuntz normalkuntza (lehen zatia)

Jesus M. Zabaleta
Itzultzaile Eskolako irakaslea

Arian sartzen hasi aurretik esan beharra daukat gai honen azterketan lagungarri izango nuen bibliografiarik ez dudala ozta batere aurkitu, gurearen antzeko egoera bati zuzenean eta osotasunean zegokiokeenik behintzat; eta horrexegatik ia guztian neure kabuz ihardun behar izan dudanez, ez naizela ausartu aurreramendu teoriko askorik egiten, eta *status quaestionis* bat egiten saiatu naizela batez ere. Galdera sail bat, alegia, egoeraren planteiamendu bat, gaiari dagokion informazioaren ordenatze saio bat, zer pentsatua badagoenez, pentsamendu horretarako nondik abiatua zehazteko asmoz. Izan ere itzulpenak euskararen normalkuntzan ikustekorik baldin badi, eta baduela ematen du, kontu handiz aztertzeke arazoa bait da hori.

Gaiaren gaurkotasuna ez da zalantzan jartzekoa ere, eztabaida askotan entzun bait da itzuli beharrak euskarazko alor bati ala besteari egiten dizkion kalteen aipamena. Horrela, administrazioko itzultzaile bati baino gehiagori entzun izan zaio, administrazioko testuak ez direla itzuli behar, eta administrazioko testuetan ikusten den euskararen akatsak, testu itzuli izanak dakartzala hain zuzen. Gauza bera esana du askok zenbait komunikabidetan erabiltzen den euskara moduari buruz; eta literatur mota batzuez ere gauza bera esan izan da. Ad-

ministrazioa, komunikabideak eta literatura aipatu baditut, Euskal Herrian euskarara itzulpen gehien egiten diren arloak direlako, eta itzulpen horiek ondorioa nabariago antzematen denak direlako izan da bakarrik.

Seguruenik, ordea, itzulpena egiten den alor guztietan gertatzen da itzulpen horren balioari buruzko eztabaida eta auzia, eta alor guztietan daude jarrera setati eta tematuak, alde nahiz kontra. Baina seguruenik, gainera, alor batetik bestera, egoera batean ala bestean, itzulpenak, itzulpen onak ala txarrak, hizkuntzan duen eragina ez da berdina, eta komeni da bereztea, eta alor bakoitzean itzulpenaren eragina besteetan duenaren bestelakoa izanarazten duten faktoreak banakatu eta identifikatzea.

Kontutan hartu behar da, edo komeni da behintzat kontutan hartzea, itzulpena era askotara egin litekeela, egokitik txarreraino dauden maila eta modu guztietan. Itzulpentzat, gainera, nahiz eta itzulpenarekin zer ikusirik zerbait baino gehiago eduki, berez behintzat itzulpen ez diren bestelako iharduera asko eman ohi da. Askotan *itzulpen* delakoa irain edo gaitzespen izateraino ere iristen bait da, hizkuntzaren erabilera normala denaren guztiz kontrakoa adierazteko: itzulpena = kutsadura. Eta *normalkuntza*, egoera normalean ez dagoen eta egoera normalera eraman nahi den hizkuntza baten prozesua denez gero, puntu honi dagokionez, esan beharra dago, ez da txarra behintzat gogoratzea, hizkuntzaren berritze eta gaurkutzeko saio askoren salakuntza horretantxe amaitzen dela: *Itzulpena!*

Egoera "normala"

Eta sarrera labor hau bukatzeko, santurik santu utzi behar ez denez gero, *normaltasun* hitzak ere merezi du kritikatzeko bat, erlatibizatze labor bat.

Normaldu, hizkuntza bati dagokionean, lau zentzutan erabil liteke:

- a) Bata, *normatibizazioa*, hizkuntza erabilera formalizatu eta publikoetarako arauz erregulatzea, maila guztietan, gramatikazkoan, onargarritasunari dagokionean eta erabilera soziolinguistikokoan

- b) Bigarrena *normatibizazio*arekin zer ikusi handia duena, baina *normatibizazioa* ez dena: Hizkuntzaren erabilera populazio batean erabiltzen diren mezu mota edo kultur eduki modu guztiak erabiltzera hedatzeko gaitua egotea. Alegia, gizarte batek darabiltzan kultur edukiak transmititzeko bere hizkuntzan komunikabide egokia aurkitzea. Hizkuntza bat osatzen duten azpi barrietate guztiak osatuta eduki behar ditu; koadro klasikoan esaten den bezala: hizkuntza mailak (poetikoa, literarioa, idatzi arrunta, familiar-tekoa, argotak) eta alorrak (erabilera idatzi eta publikoan espezialitateak edo argot mailan jergak).
- c) Hirugarrena, hizkuntza bateko hiztunen populazioak hizkuntza horrez duen ezaguera normala izatea; populazioak hizkuntz kompetentzia normala izatea hizkuntza jakin batean. Populazio osoak, ordea; nahiz eta populazio horretako azpimultzo zenbaitek, gizarte horretan daukan status sozial eta linguistikoa-gatik hizkuntzaren ezaguera hobea eta zabalagoa, osokoagoa izango duen, normala den bezala, beste batzuek baino. Hizkuntza baten barreneko diglosia maila guztiak, beraz, gizarte horretako hizkuntza bakar horren barrietateen erabilera sozialki banatua eta egituratua baldin bada. Gogora ekar bedi, adibidez, maisuen eta politikoen kasua: gizarte guztietan aitortu ohi zaie hizkuntz abilidade handiagoa. *Horrek bai dakiela hizketan!* Batzutan esan nahiko du hizkuntz errejistro gehiagoren jabe dela; beste batzutan berriz, gizarteko beste maila batzuk erabiltzen dituzten errejistroak ez diren batzuren jabe dela bakarrik, gizarte klase, kasta, bat identifikatzen duen hizkera edo hizkuntz errejistroarena, eta hortik arrotasuna, eta miresmena. Hizkuntz kompetentzia sozialaren normaltzea; beraz, bere konplexutasun guztian.
- d) *Normalduren* laugarren azepzioa hizkuntzaren territorialtasunari dagokiona da: Lurralde jakin batean bizi den populazioa hizkuntzari dagokionez homogeneoa izatea, guztiz ez bada ere, ia guztian. Homogeneotasun horrek ez du esan nahi aurreko paragrafoan esandako guztia baliogabetzen denik; esan nahi da gizarte horren hizkuntz erabilera hizkuntz batean dagoela egitu-

ratua, hizkuntz horretan banatzen direla gizarte barreneko statuek agintzen dituzten jokabideak; gizartea elebakarra dela, ia guztian, nahiz eta populazio horretako bizilagunak, banaka harturik, eleaniztunak badira ere, baita guztiak —edo ia— halakoak badira ere, zeren halako kasuak ere ezagutzen bait dira. Nork us-teko du, esate baterako, holanderaren edo suedieraren egoera, bereak dituzten lurraldeetan behintzat, normala ez denik, nahiz eta populazioaren proportzio handi batek beste hizkuntza bat edo bi ere nahiko modu onean jakin.

Orain arte aipatu ditugun lau parametrook sinkroniari dagozkionak dira laurak, une jakin batean hizkuntzaren ezaguerara eta erabilera nola banatzen den populazio jakin batean, alegia. Hizkuntza batek lurralde batean duen egoera hori *normala* den ala ez jakiteko diakroniazko parametro batzuk ere erabili behar dira, tradizioa ere behar bait du hizkuntza horren erabilerak, alegia gizarte bati bere historian, edo historia puska batean, sortu zaizkion premiei hizkuntza jakin horretan erantzun izana. Hizkuntza ez bait da, gizartea ez den bezala, gauza estatiko bat, aldatzen ez dena, ez da *gauza* ere eta.

Diakroniazko parametro horiek nekez izan litezke globalak, hizkuntza osoari dagozkionak, berpiztutako hizkuntza bate-nak balira bezala. Hebraieraren kasua izango litzateke, gehie-nez ere honelakoa, baina agian hebraierarena, ia globala izanagatik ere, alorkako tradizio falta da gehiago, seguruenik. Beste adibide batzuk, agian, zenbait *pidgin*, izango lirateke, baina bildu dugun informazioak behintzat ez du erakutsi horietara itzulpenak egiten direnik.

Hemen, horregatik, ez dugu kontutan hartuko hizkuntza baten erabileraren tradizio falta osokoa, ez bait dagokigu, batez ere, eta bestelako moduak aztertuko ditugu.

Lau neurkera bezala, lau parametro aipatuko genituzke, laburtuz eta hizkuntzaren normatibizazioa alde batera utzita, itzulpena, guri dagokigun bezalakoa behintzat, idazgarria, normatibizatu aurretik ez bait da egiten (bestelako gauza da ea nolakoa den normatibizazio hori, ea nolako onarpena duen populazioaren aldetik eta horrela planteiatu litezkeen beste zenbait arazo):

- a) Hizkuntzaren erabilera gizarte jakin batean komuni-
kazio-erabilera gaitzeko erabiltzen diren gai guztietara zabaltzea.
- b) Hizkuntzaren erabilera, arlokako hedadura osoan, gi-
zarte maila guztietara iristea.
- c) Lurralde jakin bateko populazioa hizkuntza jakin bate-
tako hiztun izatea homogeneoki.
- d) Hizkuntza jakin horren erabilera, aurreko hiru pun-
tuak betetzen deskribatuta dagoen bezala, denboran atzera-
erantzuzko erabilera; diakronia; tradizioa.

Itzulpena hizkuntz egoera "normal" batean

Aurreko paragrafoetan hitz laburretan deskribatu dugun bezalako egoera normal batean, itzulpenak komunikazio zere-
gina betetzen du batez ere. Zentzu horretan, kultur komunika-
zioak elkar litzakeen ondorioak eragiten ditu gizarte hartu ho-
rretan. Eragin horiek neurtu ere ezinezkoak dira sarri, pentsa
bedi, adibidez, kristau erlijioak eta filosofia klasikoak mende-
baldean, islamak Afrika eta Asian, budismoak eta konfuzio-
nismoak Ekialde urrunean izan duten eraginean, eta geroztik
Mendebaleko filosofia mugimenduek -gogora bedi marxismua,
adibidez- beste herrietan izan duenean. Erlijio eta filosofiazko
eduki soila izan ez zuten kultur mugimendu horiek hizkuntzan
ere ongi isladatzen den eragina ukan zuten eta dute. Era hone-
tako adibideak ez dira falta edozein lexikografiatan.

Baina esan liteke, jeneralean behintzat, hizkuntz *kutsadu-
rarik* izan bada ere, ia lexiko mailara mugatua izan dela ku-
tsadura hori, gehienez ere zenbait kalkotara mugatua, grama-
tikazko eta usadiozko egiturak asko aldatu gabe, eta ez duela
berez eten nabarmenik eragin lehena eta geroaren artean,
hizkuntzaren diakronian normala dena baino gehiago; hiz-
kuntza ez dela arras bestelakotu bere itxura galtzeko moduan.

Arabierak medikuntzako eta beste zenbait artetako termi-
nologia grekotik hartu zuen, itzulpenez eta maileguz, baina
arabiera izaten jarraitu zuen.

Gaztelaniak arabieratik jaso zuen bere lexikoaren puska on-
bat, latinetik eboluziozkoa kontutan hartu gabe, eta beste
puska ona, terminologia zientifiko modernoa grekeratik baino
gehiago terminologia internazionaletik. Baina guzti horrek ez
du aldatu gaztelaniaren izaera erromanikoa.

Gaur egun bertan, hizkuntzen arteko ukitu, igurtzi eta ele-aniztasun oso hedatuko garaiotan, esenpluak ekarri beharrik ere ez dago, zenbat eta zenbat alorretan gertatzen ez den hizkuntza batetik besterako maileguak, eta are kalkoa ere. Terminologia zientifikoa ia sistematikoa da fenomeno hori, baina badira beste alor asko eta asko era batera edo bestera hizkuntza arrotz dominanteen eragina iristen zaiena. Pentsa bedi zein kasu bitxia den rokanrolerorik burgalesenari anglofiliak eragiten dion anglofonia, edo gehienetan xenoglotofonia besterik ez den horrena.

Ingelesak eta errusoak frantseseratik lexiko puska ederrak berendu dituzte, jermaniko eta eslabo izaten jarraituz. Nolana-hi ere, ingelesaren kasua berezi samarra ere bada, ez baita da beti izan gaur den hizkuntza hedatua, eta hain zuzen frantsetiko maileguak bere zurtzarokoak ditu, asko eta asko.

Horrelako kasuetan, itzulpena izan liteke ona ala txarra; hori itzultzailearen kontua ere izango da; zenbateraino dagoen teoriz hornitua, zenbaterainoko ezagutza duen SHz, zenbaterainoko abilitadea duen. Itzulpenak, ona bada, balio dezake, kultur ekarriak bideratzeko gainera, XHren ezagueraren erreflexu hoberako ere.

Baina itzulpenak, nahiz eta ugaria eta txarra izan, ez du aldatuko hizkuntzaren egitura, zeren eta -hauxe da gainera, behar bada garrantzi gehienekoa-, mezu hartzaileak hizkuntz konpetentzia aski badu testu itzuliak bere hizkuntzaren gramatikaltasuna, erabiltze-arauen araberako onargarritasuna eta arau soziolinguistikoak hausten dituen ala ez antzemateko (Senez, ale honetxan beste artikulu batean esaten den bezala, Ik. MENDIGUREN, X. Itzulpen kritikaz), nahiz eta testu hori itzulia dela jakin ez. XH-ko mezu-hartzaile hizkuntz konpetentzia normalekoak berehala antzematen die gaizki itzulitako testuaren arrotzasunari, eta gehienean, gainera, testu itzulitatzat jotzen du, zentzu handiz, halakoa.

Adibide bezala, gogoratzea besterik ez dugu TVEko dehen garaietako testu "caribeñoak", portorikeñoak nonbait, ingelesetiko kalkuz josiak eta hainbat txistosoren imitaziotarako beta eman zutenak.

Kasu berdintsua izan liteke gaur bertan ere Japongo literatur itzulpenarena, Daniel Gile-k Tadao Yokoi-ren *Gooyaku akuyaku no byoori* (Pathologie des fautes et maladdresses dans la traduction) liburuaren komentarioan (Meta Vol. 30,

N 2, Juin 1985) dioena egia bada: *Au premier abord, on est un peu surpris: l'auteur semble s'adresser à des apprentis-traducteurs pour leur expliquer les principes de la traduction, plutôt qu'à des professionnels tels que nous les connaissons en Occident, pour critiquer leur pratique du métier. C'est du moins ce que l'on est amené à penser quand on voit les fautes qu'il présente: il ne s'agit nullement de choix peu élégants ou erronés dans la restitution d'une idée complexe, mais de fautes de compréhension élémentaires (...) et d'une absence absolue de méthode, le mot-à-mot étant roi.*

Itzulpen txarra ez da, beraz, gure artean bakarrik ezagutzen den abilidadea. Hala ere, batere ez baino, itzulpen txarra hobe, jatorrizko edukia beste modutara ezagutzeko modurik ez dagoen bitartean behintzat, eta hizkuntzaren aldagarri izateko arriskurik ez du.

Hitzez hitzeko itzulpenak derrigor bortxatu behar du XH, kalkuz betea bait dago halabeharrez: Horrek ez du eragozten ordea, Japonen literatura autoktono oparoa egotea, bere balio guztiekin.

Egoera modu hauetan, beraz, itzulpena, lehen esan bezala eta itzulpen teoriako liburuetan errepikatzen den bezala, hizkuntza batez mintzatzen den herriak arrotz egiten zaizkion kultur eduki batzuez jabetzeko modu soila da. Itzulpen teoriak normalean ezartzen dizkion xedeak bete behar ditu, eta ez besterik -itzulpenaren teoria, gehienez, egoera normalean dauden hizkuntzetako itzultzaile eta teorizatzaileek egin dute; gauzak ez dira ahaztu behar izaten.

Hizkuntza hauetako teorizatzaileek, esate baterako, literatura itzulpenarako erizpideak eremu horretara bakarrik mugatuko ditu, eta ez du inolako apuko beharrik izango beste zenbait alorretako itzulpenetan XHko gramatikaltasuna bera ere hainbestearaino ez eskatzeko, eta kalkuari eta hitzez hitzeko itzulpenari beldurra galtzeko, itzulpenaren xedea SHko testuan dagoen informaziozko edukia XHn ematea soilik denean, noski.

Aski bedi aipatzea, adibide bat jartzeko, Julio Calonge-ren artikuluko polemikoa, **Sobre la traducción de obras científicas y obras literarias**, Senez-en ale honetantxe aipatzen den **La traducción: Arte y técnica** (Askoren artean) liburuan.

Egoera normalean ez dagoen hizkuntza batera diharduen itzultzaileak bestelako ardurak edukiko ditu, aurreko horien

aldean, bere ihardunak eragin askoz ere handiagoa ukan bait dezake hizkuntzaren iraupenean bertan ere eta, geroxeago ikusiko dugun bezala.

Egoera normalak ez direnak

Iraunkor ez diren egoera soziolinguistikoak, hizkuntz-aldaketa gertatzen ari direnekoak, faktore eragile askorengatik izan litezke diren bezalakoak. Hemen, ordea, itzulpenari eta berorrek ukan dezakeen eraginari dagokionez hiru egoera modu bereiziko ditugu, gainerakoak albo utzita:

- a) Hizkuntz erabileraren alor batean edo bestean erabileraren horretarako tradizio faltaz normalak ez diren egoerak.
- b) Egoera normala ez izatea hizkuntz kompetentzia sozialaren osaketa faltaz datorkienak.
- c) Territorialitate definituaren faltaz normaltasunera iristen ez direnak.

(Oharra: Senez-en ale honetan aurrean aipatzen diren hiru puntuotatik lehenengoa bakarrik aztertuko dugu, bigarrena eta hirugarrena hurrengo alerako utzirik).

a) Tradizio faltazko egoera

Era askotako kasuak daude apartatu honetan elkarrekin sartzekoak, eta ez da denetan berdin gertatzen ez egoerak itzulpena baldintzatzeko modua, ez itzulpenak hizkuntzan ukan dezakeen eragina ere.

Hala ere, bi tradizio falta modutan bana liteke gaia:

1. *Mezuaren transmisio modu baten edo besteren tradizio-rik ez izatea,*
eta
2. *Gai bateko edo besteko mezuen tradizio-rik ez izatea.*

Bi eratara ere, ordea, egoera hori esplikatu duten arrazoietan badago kointzidentzia historiko bat behintzat. Aipatzen ari garen egoera beste era batera esplikatu balitz, hiz-

kuntz premien eta baliabideen arteko *décalage* efektu batez hitzezin beharko genuke, bestelako hitzez, historiako une jakin batean herri horren bizitzari forma ematen zion kulturak garapen aurreratuagoa, edo bestelakotuagoa izan duela erabiltzen zuen hizkuntzak baino; zenbait alorretan, beraz, beste herri baten kulturazko gailentasuna –behintzat– jasan izan duela.

1. Mezuaren transmisio moduaren tradizio falta.

Hizkuntza baten agrafia kasua izan ohi da gehienetan, baina izan liteke beste era batzuetakoa ere. Adibide batetarako, euskarazko mezuak orain dela gutxira arte ez ziren telebista bidez transmititzen, eta lehen unean arrotz egiten zen, arrotz sunetzko sentsazio bat ematen zion entzulegoari, transmisio moduak seguruenik zer ikusirik bazuena (“Vacaciones en el mar”-eko beltzak euskaraz hitzegitean ematen zuen sentsazio arraroa aipatzen ziguten ETBren projektua saltzen ari zirenek).

Trasmisio modu batzuk, hala ere, arras murrizten dute ahozko mezua ulergarriago egiten duten beste adierazmen lagungarri batzuk, nola diren keinua edo doinua. Mintzakidea aurrean ez edukitzeak (telefonozko hizketan, adibidez), murriztu egiten du ulerpena, euskaldunberri askok ezaguna duten bezala.

Idazkerak ahozko hizkerak duen doinua ere eragotzi egiten dio mezu transmisioari eta bestelako baliabideak erabili behar ditu, mezu igorleak mezu hori osoki adierazteko.

Idazten ez ziren hizkuntz izatetik idaztera igaro diren hizkuntzen kasuak ere ez dira guztiak berdinak. Gerta bait liteke guztiz idatzi gabeak izatea, ala komunikazio alor jakin batzuetan idatzi tradizioz izan ez duten hizkuntzak izatea, nahiz eta hitzez behintzat alor horietako mezuak ohizko izan hizkuntza horretan.

Azkeneko kasu honetan, mezuak mailaka egituratu eta banatzen dira hizkuntza batean ala bestean. Kasurik ezagunena ingelesarena izan liteke, bere garapen historiako zenbait unetan behintzat; jakina bait da administrazioan, esate baterako, hiru hizkuntza erabiltzen zirela: *Latina* bat, administrazioaren kodifikaziorako, legedia adierazteko etab., hizkuntza fosildu eta aldaezina, legearen betirakotasunak eskatzen zuen bezala;

frantsesa bigarrenik, Gorteko hizkuntza zenez; eta hirugarrenik ingelesa, administratu ezjakinari jakin behar zituenak jakinarazteko. Fenomeno hori ordea aski hedatua da: The dichotomy of spoken and written language use in law is an ancient one and has existed for a long time both in Christianity and Islam. In Christendom both canon and civil law were codified in Latin, which was variously used for national purposes until the Renaissance, but for international much later. In Islam the diglossia persists, since the H variety is always Quranic Arabic, whilst the L variety can be an Arabic colloquial, or any African language.(C. M. B. Brann: **A Socio-Linguistic Typology of Language Contact in Nigeria: the Role of Translation**, Babel, 1/1981 Vol. XXVII, 9. or.)

Aipatu ditugun bi kasu mota horietan, ordea, lehenak dira ezagunenak, eta itzulpenak zer ikusirik gehiena izan duenak. Kasurik sonatuena eta dokumentatuena SESBeko zenbait hizkuntzarena izan da. Badira, izan ere, han berrogeitik gora hizkuntza, idazkera eta alfabetoa 1917ko iraultzaz gerotzik eza-gutu dutenak.

Beste kasu bat jartzeagatik, Nigeriako hizkuntzena jarri liteke. Eta badaude zenbait kointzidentzia bi hizkuntza multzo horien garapen historietan, eta itzulpenak horietan izan duen zerikusian ere.

Lehenengo momentuan hizkuntza bakoitzeko, komunitate bakoitzeko folklore bilketak egiten dira, eta gailen den hizkuntzara itzultzen dira. Lehenengo kasuan errusierara, bigarrenean ingelesera. Kulturuzazio prozesu baten seinale izan ohi da, edo kulturgabetzearena, kultura batek dituen balio tradizionalak hizkuntzarekin batera galtzeko beldurra: *When an old man dies in Africa, it's like a whole library burnt down.* (Unionmwan Edebiri: **Literary translation in Nigeria**, Meta XXVIII, 1, 24 or.).

Geroxeago, exolekto horiek, gailen diren hizkuntza arrotzak, batez ere estatu nazioaniztunetan, estatu horien batasunaren eragile eta sostengarri bihurtzen dira. SESBean errusierak enbutu bezala balio izan du denbora luzean; beste nazioetako eduki kulturalak errusieraren bitartez itzuli izan dira SESBeko beste hizkuntzetara.

Nigeriari dagokionean C. M. B. Brann-ek dio: *The role of English in Nigeria is that of a metalect, or link language. Politically, it has been the language through which the independen-*

ce and nationalist movement has found expression, and as an instrument of federal centralisation it remains indispensable. Baina the domains it covers are exclusively public, in contradistinction to the chthonic, whose domains of usage are exclusively private. Eta arabierak erlijiozko hizkuntzaren tokia betetzen du, beste zenbait tokitan latinak bete izan duen bezala: *The Muslim belief in the sanctity of de Holy Quran in its original Arabic, however, has prevented the translation of the text into Nigerian languages. Only now does a more liberal interpretation allow of translation into the 'vernaculars'* - Hausa and Yoruba (C. M. B. Brann: ibidem).

Baina horrelako kasuetan, hizkuntza horiek normalkuntza bidean jarri direnean eta ez galerarakoan, berehala iritsi dira tradizioaren hutsune horiek estaltzera. Eginkizun horretan itzulpenak zerikusi handia izan du kasu askotan. Bibliaren itzulpenak hizkuntza ugaritan idatzi diren lehenengo izkribuak izan dira: hizkuntza eslaboak dira ezagunenak, baina badira beste asko ere: *No sooner did they complete work on the Armenian alphabet, than Mesrob Mashtots and Sahak Partev engaged in the translation of de Bible (405-409) from de Siriac. Later, in the decade 430-440 Sahak Partev, Mashtots and his disciples revised their translation from the Siriac in the light of the Greek translation of the Septuagint.* (Levon Mkrtchyan: *Toknow Wis dom and Instruction, Babel, 1/1979, Vol. XXV, 21. or.*).

Itzulpen horiek, gainera, garrantzia handia aitortu izan zaie. *The exceptional importance of translators' work for the development of the national culture was fully appreciated in Armenia already in the 5th century, when traslators were be canonized, and when Tarkmanchan Ton -Translator's Day- was observed as a national festival* (ibidem).

Gaur egun, nahiz eta normaldu behar diren komunikazio arloak askoz ere zabalagoak diren aurreko adibideetan aipatzen direnak baino, hala ere badira zenbait hizkuntza zentzu honetan normaldu direnak edo normaltze bidean daudenak. Eginkizun horiek itzulpenez osatzen dira gaur ere kasu askotan, hezkuntza, komunikabide eta literatur itzulpenez maizenik. Literatur itzulpenari dagokionez, askotan gertatzen da, lehenagoko garaietan potentzia kolonialaren hizkuntzara itzulitako ahozko literatura tradizionala (mitoak etab.) berriro itulitzen direla SHra idatzizko forma berrian.

Lehen itzulpen horietan, ordea, arazo handiak izan ohi dira jeneralean –idazteko gai diren pertsonak beste hizkuntza batzutan egoten bait dira akulturatuak–, harik eta bertako hizkuntzan idazteko gauza izango den idazle multzo bat sortu, idaz praktika luze batean aritu eta hizkuntza idatziaren eredu –eta irakurlegoa– finkatzen den arte: *Thus there is a great need for literary translation from English and other foreign languages into Nigerian indigenous languages, but more particularly from one indigenous Nigerian language into another. Unfortunately, some factors militate against it. The first major is, in fact, that most educated Nigerians are themselves not fluent in the written form of the indigenous languages* (Unionmwan Edebiri, op. cit.).

2. Gai bateko edo besteko mezuen tradizio faltaz:

Homogeneoki –edo ia– hizkuntza bateko hiztun den populazio batean itzulpenak hizkuntza horren beraren garapenean eraginik izango badu, hiru alor nagusitan eduki beharko du eragina: hezkuntza/irakaskuntza, komunikabideak eta literatura. Beste alor asko ere badira, Euskal Herriko egoeraz zehazki ariko bagina zehaztu beharko liratekeenak. Horrek, ordea, urrutira eramango gintuzke, ez bait da gainera horretara mugatzen gurea.

Hezkuntzako hizkuntzak irakaskuntz sistematik kanpora ere duen eraginaz asko hitzegin da gure artean. Guretik kanpora ere argi azaldu izan dute: *As the language of the colonial master, English also enjoyed tremendous prestige outside the school system. It had an important role to play in determining professional success or advancement as well as an individual status. Consequently, Nigerians felt compelled to pay more attention to it than to their own languages. As a result, educated Nigerians could hardly speak their own languages without interspersing them with some English words or phrases* (ibidem).

Komunikabideetako hizkuntzaren eraginaz ere gauza bera esan liteke. Biak, hala ere, elkarrekin oso lotuak daude, bi horietako hizkuntza arrotza denean batez ere. Ez da ahaztu behar, baina, E. Simpson-ek dioena: *One obvious danger resulting from the reliance on European languages in West Africa is that these languages create cultural alienation. Much of what is*

transmitted through foreign language education may in fact go against the grain of the people's culture (op. cit.).

Itzulpenak, alde batetik, kultur eragin hori ez du itzurtzen, baina badu, hala ere, bestelako arriskurik: *For many of those who cannot read or who do not understand English, translation is a major means of information in Nigeria. But this in itself is another risk, since the language of translation is not always the most natural one* (ibidem). Simpsonek azpimarratzen duen arriskua, hizkuntz-ereduarena, ez zen arrisku hizkuntzaren oinarri soziala normal egituratua zenean.

Populazio agrafoak aipatu ditugunean, guztiz agrafoak ziren populazio horiek: hizkuntz gaitasunari dagokionean homogeneoak, nahiz eta idazkeraren ezaguerarik ezak behartzen duen atzeramenduan bizi.

Alorkako tradizio faltazko eznormaltasuna aipatzera iritsi garenean, populazioaren hizkuntz erabileraren homogeneotasuna galdu da. Populazio jakin horrek bizitzeko dituen funtzioak bi hizkuntzatan daude banatuak, gutxienez, gizartea bera ere halaxe banatua dagoelako seguruenik boterearen partizioan; eta hizkuntz erabilera, baina, funtzionala eta indibiduala ere bada. Zehaztu beharra dago, zeren halako populazio baten hizkuntz erabilera izan liteke anitza, objetiboki, baina bietako bat hierolekto soila izan, hemen latina ezagutu dugun bezala. Nonbait idatzia du norbaitek etxeko errosarioko "Gloria"-ren ordez dotrinan "Aintza aitari eta..." ikasi behar izan zuenean latina iruditu zitzaioela hura... Hierolektoak ez du komunikazio funtzioa izaten, erritozkoa baizik, majikoa, ulertu gabe erabil litekeena.

Hierolektoak hizkuntza arruntean utzi dituen aztarrenak lexiko mailakoak dira ia beti: *semperrenak ikusi, santiamen batean bukatu, ze patrifilio gero, zaplasteko baten ondondoko ailuixak...*

Esan liteke beraz, itzulpenak txarra izateko probabilitateak berdinak dituela *a.* multzoko kasuetan zein *b.*koetan. Baina itzulpen txar baten eragin kaltegarria are handiagoa dela zenbat eta hizkuntz horren egoera urrituagoa izan, eta horrenbestez kontu askoz ere gehiagorekin egin beharrekoa.

Alor bakoitzerako hizkuntz eredia, hutsunea dagoeneko batez ere, are eta kontu handiagoz osatu beharko da zenbat eta sakonagoa eta hedatuagoa den tradizio falta.

Egoera honetan nabarmen hasten da agertzen hizkuntza gutxiratua gailen den hizkuntzarekiko dependentzian jartzeko arriskua, bere egitura guztian; hizkuntza gailenarekiko, hain zuzen, harekiko izaten bait da eta ez bestekiko: *One serious implication of this last point, and it also touches on some of what has preceded, is that Africans are not trained to translate from African languages into other African languages. In other words, translation has to pass through the medium of the foreign, European language. The result of course is that the affinity between these local languages cannot be fully appreciated and exploited* (ibidem).

Neurria, lojikaren eta gizona gizon denak guztiz barrendurik behar denak guztiz barrendurik behar duen egiaren neurria, hizkuntza arrotza da. Testuinguru horretan purismoa parentesi artean adierazteko hondar-ependize bat da, dependientea baita ere, kontrara izatea bakarrik.

Bibliografia

- AZIZ, Jowell Y.: *Cultural Problems of English-Arabic Translation*, in *Babel* 1/1982, Vol. XXVIII.
- BRANN, C.M.B.: *A Socio-Linguistic Typology of language contact in Nigeria: The Role of Translation*, in *Babel* 1/1981, Vol. XXVII.
- CHOWDHURY, Kabir: *Influence of Foreign Literatures on National Literature*, in *Babel* 1/1980, Vol. XXVI.
- DEROY, Louis: *L'Emprunt linguistique*. Société d'Édition "Les Belles Lettres". Paris, 1980.
- GANIEV, Vil: *Le Conseil de la traduction littéraire de l'Union des Écrivains de l'URSS. Structure, objectifs, fonctionnement*, in *Babel*, 1/1979, Vol. XXV.
- GILE, Daniel: *La traduction et l'interprétation en Océanie*, in *Meta*, Vol. 28, n. 1, 1983.
- GOETSCHALKX, Jacques: *Traduction et acculturation*, in *Babel* 1/1980, Vol. XXVI.
- KPOPTILOV, Victor: *La traduction en Ukraine*, in *Babel*, 1/1979, Vol. XXV.
- LADMIRAL, Jean-René: *Traduction et sociolinguistique*, in *Meta*, Vol. 27, n. 2, 1982.
- MKRTCHYAN, Levon: "To know Wisdom and Instruction...", in *Babel*, 1/1979, Vol. XXV.
- NISHIYAMA, Sen: *Translation and Interpretation in Japan*, in *Meta*, Vol. 28, n. 1, 1983.

NODIA, Othari: *Les nouvelles traductions géorgiennes*, in *Babel*, 1/1979, Vol. XXV.

OPUBOR, Alfred: *Translating in a Multilingual Society*, in *Babel*, 1/1981, Vol. XXVII.

PRISO, Thérèse: *Les traducteurs camerounais face aux problèmes linguistiques*, in *Meta*, Vol. 28, n.1, 1983.

RONAI, Paulo: *La traduction: moyen de diffusion des valeurs culturelles en Amérique Latine*, in *Babel*, 1/1980, Vol. XXVI.

SAMMA, Otto: *L'œuvre de la traduction en Estonie*, in *Babel*, 1/1979, Vol. XXV.

SIMPSON, Ekundayo: *Translation and the Socio-Cultural Problems of Developing Countries*, in *Babel*, 1/1980, Vol. XXVI.

ZAKHARIEV, Zakhari: *Coexistence between Written Languages and Socio-Cultural Problems of de Developing Countries*, in *Babel*, 1/1980, Vol. XXVI.

SINTESIS

La teoría de la traducción normalmente señala una función puramente comunicativa a la traducción. Sin embargo, según el autor de este artículo, a menudo sucede que la traducción, un volumen relativamente grande de traducción en una determinada literatura, viene a producir efectos diferentes según la situación sociolingüística de la población a que va dirigida. Cuanto más precaria y más minorizada dentro de una determinada población sea la situación de la lengua a que se traduce, tanto mayor será el peligro de que los defectos estilísticos de una mala traducción —calcos, distorsión de las reglas de uso de la lengua— aparezcan también en el uso habitual —no traducido— de ella, llegando a desvirtuarla de tal manera que puede llegar a ser un puro pidgin.

Este efecto no es consecuencia únicamente de la labor traductora, evidentemente, sino de la situación de minorización de una lengua respecto a otra.

Este artículo constituye un intento de analizar las relaciones de interdependencia que pueden existir entre la traducción y los procesos de normalización de las lenguas, procesos de recuperación que parten de situaciones de precariedad y un a modo de ósmosis de la lengua minorizada respecto a la lengua dominante, que a menudo se da en estos casos.

El autor describe y analiza someramente diversos tipos de situación de minorización e intenta establecer una escala entre ellos, así como los aportes que históricamente ha hecho la traducción a lenguas que en su momento se hallaban en esa situación.

SYNTHESIS

The theory of translation normally indicates a purely communicative function of translation. However, according to the author of this article, very often in translation, it occurs that a relatively large quantity of a determined type of literature which is translated, can produce different effects depending on the socio-linguistic situation of the population to who it is directed. The more minorized and precarious the situation of the language into which one is translating, the greater the danger of the defects, bad translating style, distortion of language usage rules, etc. appearing also in everyday usage of that same language -though not translated. This could eventually bring about a deterioration of the language to the extent of it becoming pure pidgin.

This effect is not only due to the translating of course, but also to the "minorization" of one language with regard to another.

This article attempts to analyze the relation of interdependence which may exist between translation and language normalization processes; recuperation processes based on situations of precariousness and a kind of osmosis of the "minorized" language in respect to the dominant one which is often found in such cases.

The author briefly describes and analyzes various types of situation of "minorization" and tries to grade them, as well as the positive influence translation has had in the past on languages which were spoken in that situation.